

HRVATSKI MUZEJ ARHITEKTURE: OD PROJEKTA DO REALIZACIJE

Jasna Galjer
Muzej za umjetnost i obrt
Zagreb

Nakon što su više ili manje uspješno preživjeli procvat iz osamdesetih, u kojem su gotovo svedeni na statusne simbole, muzeji su se posljednjih godina zajedno s drugim ključnim kulturnim institucijama našli pred ne manje opasnim izazovom.

Riječ je o preispitivanju svih tradicionalnih uloga, među kojima pitanja tipa tko je i od koga ovlašten za interpretaciju povijesti, znanosti, umjetnosti i ostalih muzealija koja se potom serviraju tzv. javnosti možda i nisu nova. Ali su zato na pragu 21. stoljeća sigurno složenija nego ikada prije. Ovisno o razvojnom stadiju pojedine sredine i, naravno, novcu koji je vladajuća politika spremna potrošiti za kulturu, očekujući od nje za uzvrat odgovarajuću sliku o sebi.

Igrom slučaja, pojava ovog teksta istodobna je (tek) prvoj obljetnici Hrvatskog muzeja arhitekture, otvorenog nimalo slučajno izložbom posvećenom Viktoru Kovačiću, karizmatičnoj ličnosti čije je djelo doslovno i simbolično obilježilo modernu arhitekturu ove sredine.

Suprotno mnoštvu muzeja smještenih u raznoraznim "neutralnim" prostorima koji jednako dobro glume svaku ulogu, od hramova koji nam nastoje uliti strahopoštovanje prema svojim riznicama pa do kazališne i cirkuske scenografije gdje je sve podređeno zabavi, za Hrvatski muzej arhitekture odabrano je mjesto s odlikama autentičnoga geniusa loci. Kuća na adresi današnje Ulice Ivana Gorana Kovačića 37, smještena, doduše, izvan zone najužega gradskoga središta, ali s jednim od najljepših panoramskih pogleda na grad, samo naizgled pripada uobičajenom tipu rezidencijalne stambene arhitekture sa zagrebačkih sjevernih obronaka. Zapravo, riječ je o zgradi čija svježe obnovljena, smirena fasada krije dugu i zanimljivu povijest.¹

Njezina priča započinje davne 1891. godine, kada je u tada najvećoj "villi" na zagrebačkom Josipovcu, koju je za poduzetnika Ehrlicha sagradio Mijo Geher, priređeno svečano otvorenje restorana, a već početkom stoljeća novim vlasnikom postao je prof. Franjo Bučar, poznat kao osnivač mnogih sportova u Zagrebu.

Hrvatski muzej arhitekture u Zagrebu

Prvotni izgled kuće izvedene u maniri tipične historicističke mješavine stilskih i funkcionalnih elemenata, s dva velika prizemna krila i jednokatnom gradnjom između njih, poznat je danas samo s požuželih Standlovih fotografija i originalnih nacрта zaboravljenoga zagrebačkoga graditelja Gehera, sačuvanih u Građevinskom arhivu. Naime, svojedobno vrlo popularno zagrebačko okupljalište između 1924. i 1925. temeljito je pregrađeno u raskošnu stambenu vilu za tadašnjeg vlasnika Artura Marića, jednog od najvećih industrijalaca. Projekt je djelo arhitekta Aladara Baranyaija, čiji atelier potpisuje najkvalitetnije zagrebačke vile s obilježjima rafiniranog Art decóa.²

Kao svojevrsni kuriozum, u plejadi vlasnika zgrade u kojoj se danas nalazi Muzej arhitekture, Milu Budaka zamijenio je Vladimir Nazor, a nakon tih dviju epizoda u njezinoj povijesti, kuća je još dvaput mijenjala namjenu: prvo u majstorsku radionicu Drage Galića i, nadajmo se konačno, u dugo očekivani Hrvatski muzej arhitekture.

Njegova nulta razina, na kojoj je zgrada svojevrsni eksponat kojem priželjkujemo što je moguće veći broj posjetilaca, samo je vrh ledenog brijega koji se može vrlo lako razbiti na putu od početne ideje i koncepta do realizacije svakoga muzeološkog projekta. Naročito u arhitekturi, gdje su okolnosti uspostavljanja komunikacije s javnošću izvan stručnih krugova višestruko otežane, a proces njezina pripuštanja u svijet muza pohranjenih u muzejskim "bankama podataka" tek predstoji, kao što je, na žalost, u našoj sredini. U kojoj, paradoksalno, kvaliteta arhitektonskih ostvarenja nije rezultirala ni približno odgovarajućom razinom svijesti o njezinoj vrijednosti, o čemu bismo doista mnogo toga trebali naučiti ne samo od Francuza i Španjolaca već i od susjeda Slovenaca, koji su također shvatili da je arhitektura i te kako važan segment nacionalnog identiteta.

Prema svojoj osnovnoj programskoj koncepciji³ Hrvatski muzej arhitekture trebao bi objediniti nekoliko osnovnih funkcija. Ono što pri tome njegov predmet skupljanja, čuvanja, obrade i prezentacije čini toliko drukčijim od ostalih vrsta muzejskih zbirki jest rezultat izmicanja arhitektonskog stvaralaštva bilo kakvim jednoznačnim određenjima. Tako sve ono što zaslužuje svoje mjesto u muzeju arhitekture podrazumijeva prije svega kriterij vrednovanja sadržaja i forme, čija koncepcija uvelike prelazi okvire urednog arhiviranja nacрта, crteža, maketa i ostale dokumentacije. Najmanje dvojnju prirodu arhitektonskog stvaralaštva dodatno naglašava problem izvedenih i neizvedenih projekata, jer su i jedni i drugi izloženi različitim vrstama propadanja. Stoga je Muzej arhitekture svojim programom bliži specifičnoj vrsti eko-muzeja nego tzv. umjetničkim muzejima, koji izlažu predmete izdvojene iz konteksta. U svojem prvotnom ambijentu, svako arhitektonsko djelo je zasebni eksponat u okolišu, od interijera u kući, gradskog bloka unutar neke urbane situacije pa do grada u regiji, koji nije moguće simulirati u bilo kojem drugom mediju. Drugu vrstu fundusa i još veći izazov muzejima ove vrste predstavlja povijest arhitekture ispisane u obliku duhovnih ali ništa manje uvjerljivih podataka o ostvarenjima realiziranim samo na papiru, videu, maketama.

Prema inicijalnom programu Hrvatskog muzeja arhitekture, koji bi trebao servisirati arhivsku, stručno-znanstvenu, edukativnu i izložbenu djelatnost, predlaže se stoga objedinjavanje već postojećih fundusa različitih ustanova kao što su Kabinet za arhitekturu i urbanizam HAZU, gdje se čuvaju ostavštine pojedinih hrvatskih arhitekata vezanih uz djelovanje Akademije, sa zbirkami arhitektonskih radova Muzeja grada Zagreba, Muzeja za umjetnost i obrt, Državnog zavoda za zaštitu spomenika kulture, Nacionalne i sveučilišne biblioteke i drugih arhivskih ustanova i biblioteka kojima arhitektura nije područje primarnog interesa. Istodobno, fundus bi se trebao popunjavati nabavljanjem građe na temelju istraživanja povijesti arhitektonske baštine, s težištem na modernoj nacionalnoj arhitekturi, te njezinoj novijoj i suvremenoj produkciji, kakvo je, primjerice, započeo arh. Neven Šegvić projektom "Atlasa arhitekture Republike Hrvatske".

U uvjetima, najblaže rečeno, poremećenih zakonitosti na domaćem tržištu umjetnina, bilo bi više nego nerearno očekivati da predmeti poput arhitektonskih crteža počnu postizati cijene kakve na prestižnim svjetskim aukcijama već odavno nikoga ne iznenaduju. Ipak, bez obzira na kašnjenje u fazi za svjetskim trendovima, vrijeme navikavanja na postojanje Hrvatskog muzeja arhitekture dolazi u pravom trenutku. Jer, predstojeća nam obnova ratom uništenih dijelova graditeljske baštine dio je globalnog projekta obnove civilizacije u kojem ništa ne bismo smjeli prepustiti slučaju.

1. Lelja Dobronić: *Graditelji i izgradnja Zagreba u doba historijskih stilova, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb, 1983., str. 270.*
2. Aleksander Laslo: *Aladar Baranyai i gradanski ideal, u: "Arhitektura", br. 186-187-188, Zagreb, 1983./4., str. 73.*
3. Miroslav Begović: *Hrvatski muzej arhitekture, u: Bulletin razreda za likovne umjetnosti HAZU, Zagreb, 1994., str. 21-24.*

Primljeno: 9.10.1995.

SUMMARY

Croatian Museum of Architecture: from Project to Realization

by Jasna Galjer

The author discusses the concept of the newly established Museum, which opened by the exhibition on architect Viktor Kovačić, a charismatic personality whose art had great impact on contemporary Croatian architecture.

The Museum is devoted to the subject which makes its program of acquisition, preservation, study and presentation very specific, and in the author's opinion its concept is nearer to the concept of an eco - , than to the concept of an art museum. One of the great challenges to the Museum is also the promotion of architecture as of an important segment of the national culture, which had been so far almost completely neglected.

The initial program of the Croatian Museum of Architecture recommends the merger of the collections of various institutions which are not devoted to the study of architecture, such as the Cabinet of Architecture and Urbanism of the Croatian Academy of Arts and Sciences, which holds the legacies of the Croatian architects which were connected to the Academy, The Municipal Museum of Zagreb, the Museum of Arts and Crafts, The State Institute for the Protection of Cultural Monuments, the National and University Library, etc. The program also provides for the acquisitions which are to be based in the study of architectural heritage, particularly in the sphere of the contemporary national architecture.

PROGRAM USTROJA PRVOGA HRVATSKOG BANKOVNOG MUZEJA, ZAGREB

Ante Milinović
Zagreb

U tijeku posljednjih 150 godina Zagreb je dobio dvadesetak bogatih i raznovrsnih muzeja i tako postao istinski muzejski centar, ali mu još nedostaje muzejska institucija koja bi na primjeren način čuvala, izučavala i prezentirala javnosti bankarsku i monetarnu djelatnost kao temelj svakoga gospodarskog i kulturnog napretka.

Tu neopravdanu prazninu željeli su nadležni u Privrednoj banci Zagreb otkloniti još 1984. godine, kada je u suradnji s Restauratorskim zavodom otpočela kvalitetna obnova ("restitutio in integrum") zapuštene bančine palače Oktogon s autentičnim ambijentom Prve hrvatske štedionice, te su otpočele pripreme za osnutak Prvoga hrvatskoga bankovnog muzeja u sastavu PBZ kao nove jezgre modernog public relationsa suptilne promidžbe Banke. Razni oblici muzejsko-galerijske prezentacije bili su redoviti dio poslovnog imagea Privredne banke Zagreb i njezine povijesne prethodnice, Prve hrvatske štedionice, osobito su se ogledali u posebnoj brizi o adekvatnoj arhitekturi i interijeru poslovnih prostora, dizajnu bankovnih papira i potrepština, stvaranju vlastite zbirke umjetnina, a također i kroz sponzorsko promicanje hrvatske znanosti i umjetnosti, te u izložbenoj i nakladničkoj djelatnosti. To svjedoče i zbirke Bankovnog muzeja, osobito zbirka odlično dizajniranih dionica i kompletan originalni inventar Praštedionice.

Nije slučajno da su osnivači Praštedionice iz reda hrvatskoga gospodarskog establishmenta 1846. godine stvarali i temeljne uvjete za osnutak prvih zagrebačkih specijaliziranih muzeja, jer je tada zbirka Mijata Sabljara (utemeljena 1843. godine) prerasla u Narodni muzej, iz kojeg su sljedećih desetljeća nastali posebni muzeji (V. Humski, 1986., 53-55). Takve tendencije Prve hrvatske štedionice najdjelotvornije su potvrđene prigodom projektiranja, izgradnje i unutrašnjeg uređenja palače Oktogon 1896. godine u najboljim tradicijama europskoga "palatinskog" stila u interpretaciji arh. Josipa pl. Vancaša, tako da arhitektura i interijer tog objekta čine i danas najatraktivniji i najfrekventniji bankovni prostor u Zagrebu. Zbog toga je već prvi idejni koncept Bankovnog muzeja PBZ-a, izraden u rujnu 1988. godine, utemeljen na procjeni da ovom klasičnom bankovnom prostoru treba vratiti autentični ambijent Praštedionice, ne samo stavljanjem u izvornu funkciju nego i postupnim ustrojem Bankovnog muzeja, čiji bi svi sastavni dijelovi, nasuprot starom statičnom i pasivnome muzejskom konceptu, bili djelatno uklopljeni u komunikaciju s korisnicima i uopće u živu interakciju s hrvatskom javnošću, u suradnji s ostalim korisnicima ovog predjela grada, iznimno pogodnog za sitizaciju poslova s građanima.

Dorada i verifikacija toga idejnoga koncepta završena je u lipnju 1991. godine. Proces profiliranja fizionomije Bankovnog muzeja dinamiziran je u svibnju 1993. godine angažiranjem kvalificiranog muzeologa koji je, uz konzultacije s drugim muzeolozima, arhitektima, kustosima relevantnih struka i stručnjacima za public realtions, razradio nacrt elaborata o ustroju novog Muzeja. No, osnovni prostorni parametri nisu dovoljno definirani, što znatno otežava i usporava konačnu stručnu prosudbu o najpovoljnijim muzeološkim i muzeografskim rješenjima otvorenih pitanja. Međutim, odlučnu prevagu u procesu ustroja Muzeja bila je dodjela i uređenje šest (manjih) prostorija u Oktogonu za radni i izložbeni prostor, te mogućnost izložbene uporabe